

MAREK BIELECKI

STOSUNKI WYZNANIOWE NA POGRANICZU
POLSKO-UKRAIŃSKIM NA PRZYKŁADZIE
DZIAŁALNOŚCI POWIATU TOMASZOWSKIEGO

UWAGI OGÓLNE

Od 1 maja 2004 r. granica polsko-ukraińska jest jednocześnie granicą Ukraina – Unia Europejska, a naturalną konsekwencją włączenia Polski w struktury europejskie było przystąpienie Polski 21 grudnia 2007 r. do strefy Schengen. Okoliczność ta spowodowała ułatwienia dla obywateli polskich, którzy przekraczają granice zewnętrzne państw-członków tej strefy, ale również znacznie utrudniła wjazd do naszego kraju obywateli państw trzecich. Niestety, w ich gronie znaleźli się również obywatele Ukrainy. Szczególnie dotknęło to rejony przygraniczne z obu stron, które do tego momentu „żyły” z granicy, zarabiając na niej w bardziej lub mniej formalny sposób.

Nie ekonomia jednak będzie przedmiotem niniejszego opracowania, ale stosunki wyznaniowe i cała sfera spraw z nimi związanych, które przeżywają w ostatnim okresie dość dynamiczny rozwój.

Przez termin „stosunki wyznaniowe” będziemy rozumieli zarówno korelacje, jakie zachodzą pomiędzy podmiotami wyznaniowymi, podmiotami wyznaniowymi a innymi podmiotami, jak również stosunki, w których nie uczestniczą podmioty wyznaniowe, ale opierają się na normach prawa wyznaniowego. Stosunki wyznaniowe nie będą traktowane wyłącznie przez pryzmat religii, ale także w kontekście

szerszej współpracy, w głównej mierze opierającej na trosce o wspólne dziedzictwo kulturowe.

Analizie zostaną poddane dwustronne umowy międzynarodowe, które w swej treści odwołują się do powyższych relacji. Uwaga zostanie skoncentrowana na działalności powiatu tomaszowskiego, który bezpośrednio graniczy z terytorium Ukrainy. Zawirowania historyczne spowodowały, że istnieje duża liczba rozdzielonych rodzin po obu stronach granicy. Granica w kilku przypadkach podzieliła również na dwie części miejscowości, które przed wojną stanowiły jedną całość. Niejednokrotnie także religia była przesłanką wzajemnych animozji.

Pogranicze polsko-ukraińskie obejmuje swoim zasięgiem po stronie polskiej województwa lubelskie i podkarpackie, a po ukraińskiej lwowskie i wołyńskie. Całkowita powierzchnia pogranicza wynosi 85 018 km², z czego na Polskę przypada 43 041 km², a na Ukrainę 41 977 km². Granica państwowa z Ukrainą wynosi 529 km. Na całym pograniczu mieszka 8131,1 tys. ludzi. Na teren województw polskich przypada 4361,7 tys. osób, natomiast na województwa ukraińskie 3769,4 tys. Największymi miastami rejonu są Lwów, Lublin, Łuck i Rzeszów¹.

Sam powiat tomaszowski leży na południowo-wschodniej części województwa lubelskiego. Na jego obszarze znajduje się przejście drogowe i kolejowe w miejscowości Hrebenne. Reforma samorządowa z 1998 r. przywróciła Tomaszowowi Lubelskiemu status miasta powiatowego².

Nie sposób omawiać działalności powiatu tomaszowskiego w oderwaniu od polityki prowadzonej zarówno na szczeblu centralnym, jak również wojewódzkim, dlatego też współpraca wyznaniowa zostanie omówiona w kontekście szerszej polityki państwa.

---

¹ Ł. Stręk, *Zarys stosunków polsko-ukraińskich na terenie pogranicznym*, http://www.doss.wroclaw.pl/4_artykuly/a20051028.pdf.

² Oficjalna strona powiatu tomaszowskiego, <http://www.powiat-tomaszowski.com.pl/>.

1. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE

Polityka zawsze odgrywała i odgrywa ogromną rolę w kształtowaniu się stosunków wyznaniowych, a religia często jest czynnikiem świadczącym o tożsamości narodu. Warto więc zwrócić uwagę na te wydarzenia, które wywarły wpływ na obecną sytuację obydwu narodów.

W literaturze przedmiotu dostrzega się rozbieżność poglądów na temat precyzyjnego wskazania początków zaistnienia stosunków polsko-ukraińskich. Według D. Wojakowskiego można wyodrębnić trzy etapy:

- etap pierwszy – początkiem jest powstanie załączków organizacji państwowych;
- etap drugi – połowa XIX w. – stosunki ujmowane są w kategoriach narodowych;
- etap trzeci – od czasów wejścia pogranicza w sferę wpływów radzieckich³.

Wydaje się, że proponowany podział jest niekompletny i należałoby wskazać jeszcze kilka etapów. Czwarty etap wzajemnych stosunków rozpoczyna się po dniu 24 sierpnia 1991 r., kiedy to Ukraina proklamowała swoją niepodległość. Na pewno istotna zmiana wzajemnych relacji nastąpiła również po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., jak również po pomarańczowej rewolucji (przełom 2004/2005), w której to polskie władze i społeczeństwo odegrały znaczącą rolę.

G. Babiński uważa, że początków pogranicza polsko-ukraińskiego należy doszukiwać się dopiero w XVII w., a dokładniej od czasów powstania Bohdana Chmielnickiego, ponieważ do 1648 r. obszar Ukrainy wraz z ludnością traktowany był jako integralna część Rzeczypospolitej.

W chwili obecnej Ukraina targana jest kryzysem władzy, a przywódcy pomarańczowej rewolucji stali się dla siebie nieprzejednanymi wrogami. Oprócz wewnętrznych sporów sytuację Ukrainy komplikuje

---

³ D. Wojakowski, *Polacy i Ukraińcy. Rzecz o pluralizmie i tożsamości na pograniczu*, Kraków 2002, s. 97-98.

je również konflikt gospodarczy z Rosją, która do tej chwili nie może pogodzić się z utraconymi wpływami w swojej byłej republice.

Wzajemna korelacja stosunków polsko-ukraińskich w aspekcie konfesyjnym przybrała na sile od momentu podpisania w 1595 r., a ogłoszonej w 1596 r. unii brzeskiej, która miała na celu podporządkowanie Kościoła Prawosławnego na terytorium Rzeczypospolitej jurysdykcji papieskiej, z zachowaniem obrządku wschodniego w liturgii. Unia została poparta przez metropolitę kijowskiego i halickiego Michała Rahożę.

Genezy unii brzeskiej historycy dopatrują się w kilku zjawiskach. Jak podkreśla S. Kozak, prawosławni historycy rosyjscy i ukraińscy wskazują dwie okoliczności. Pierwszą z nich jest dążenie Watykanu do podporządkowania sobie Kościoła Prawosławnego, drugą zaś polityka władz polskich. Autor ten podkreśla, że o ile powyższe czynniki na pewno odegrały ogromną rolę, o tyle nie można jednak zapomnieć o roli, jaką odegrał wówczas sam Kościół Prawosławny ze względu na lansowaną wówczas w Rosji teorię trzeciego Rzymu, zgodnie z którą władcy świeccy mieli podporządkować sobie cały Kościół i jego hierarchię. Dlatego też unia miała być próbą niezależnienia Kościoła Prawosławnego od struktur państwowych⁴.

Nie sposób w niniejszym opracowaniu przedstawić losów Kościoła Greckokatolickiego, który był owocem unii brzeskiej, niemniej jednak warto odnotować kilka najistotniejszych faktów.

Cerkiew greckokatolicka istniała w Polsce nieprzerwanie do 1947 r., kiedy to władze podjęły decyzję o jej likwidacji. Dokonało się to za sprawą dwóch dekretów: z 5 września 1947 r.⁵ oraz z 29 września 1949 r.⁶ Pierwszy z nich dotyczył zajęcia mienia pozostawionego przez osoby fizyczne, natomiast drugi rozszerzał za-

---

⁴ S. Kozak, *Z dziejów Ukrainy. Religia, kultura, myśl społeczna. Studia i szkice*, Warszawa 2007, s. 55-61.

⁵ Dekret z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do ZSRR (Dz.U. z 1947 r., Nr 59, poz. 318).

⁶ Dekret z 28 września 1949 r. o zmianie dekretu z dnia 5 września 1947 r., o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do ZSRR (Dz.U. z 1949 r., Nr 53, poz. 404).

kres konfiskat również o osoby prawne, w tym o kościoły i związki wyznaniowe.

Wskutek działań, które nastąpiły po wydaniu drugiego dokumentu, Cerkiew pozbawiono około sześciuset świątyń oraz wielu innych obiektów sakralnych. Kongregacja dla Kościołów Wschodnich 10 lutego 1948 r. upoważniła biskupów katolickich do administrowania mieniem Kościoła Greckokatolickiego, jednak rząd polski nie zaakceptował tego faktu. Powstały w 1950 r. Urząd do Spraw Wyznań uznał, że Kościół Greckokatolicki przestał w Polsce egzystować w związku z wyjazdem ludności ukraińskiej⁷.

Na skutek odwilży zaistniałej po październiku 1956 r. podjęto próby restytuowania Kościoła Greckokatolickiego w Polsce. W 1957 r. prymas Stefan Wyszyński uzyskał zezwolenie na prowadzenie przez księży greckokatolickich działalności na ziemiach zachodnich i północnych. W wyniku podpisania nowej umowy repatriacyjnej ze Związku Radzieckiego powróciło do Polski ok. 250 tys. Polaków, a wśród nich wielu grekokatolików. Wówczas prymas uzyskał zgodę władz na utworzenie 17 parafii greckokatolickich⁸.

Kościół Greckokatolicki prześladowany był również na terytorium ZSRR. W 1946 r. wskutek decyzji władz został włączony w struktury Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, a jego powtórna legalizacja nastąpiła dopiero w 1989 r.⁹

Duże znaczenie dla stosunków wyznaniowych między narodami miała działalność papieża Jana Pawła II, uwieczniona wizytą w 2001 r. W 1991 r. papież mianował biskupów dla trzech diecezji: lwowskiej, kamieniecko-podolskiej i żytomierskiej¹⁰. Aktualnie pasterzem diecezji lwowskiej jest ks. abp Mieczysław Mokrzycki, były sekretarz Jana Pawła II.

---

⁷ K. Grünberg, B. Sprengel, *Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w XX wieku*, s. 629.

⁸ Tamże, s. 702.

⁹ O. Turij, *Życie religijne oraz stosunki międzywyznaniowe w niepodległej Ukrainie*, w: *Tożsamość wyznaniowa i dialog jako czynnik opiniotwórczy w ramach kultury narodowej. Doświadczenia Białorusi, Ukrainy i Polski*, Lublin 2008, s. 54.

¹⁰ K. Grynberg, B. Sprengel, *Trudne sąsiedztwo*, s. 752.

Dla samego powiatu tomaszowskiego i jego mieszkańców ogromne znaczenie miało utworzenie we wrześniu 1991 r. przejścia drogowego w Hrebennem i Rawie Ruskiej po stronie ukraińskiej¹¹. Pozwoliło to mieszkańcom przygranicznych terenów na ożywienie wzajemnych kontaktów, a także na odwiedzenie długo niewidzianych rodzin i miejsc pochówku najbliższych.

2. STATUS KOŚCIOŁÓW I ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH NA UKRAINIE I W POLSCE

Z punktu widzenia tematu podjętego w niniejszym opracowaniu wypada przedstawić nawet w stopniu ogólnym strukturę wyznaniową obu państw. Ze względu na bogatą literaturę przedmiotu dotyczącą naszego kraju skupimy się głównie na sytuacji panującej na Ukrainie¹².

Konstytucja Ukrainy zapewnia każdemu prawo do swobodnego wyboru światopoglądu i wyznania. Ponadto stwierdza się, że Cerkiew i organizacje religijne na Ukrainie są oddzielone od państwa (art. 35)¹³. Obok Konstytucji bardzo ważnym źródłem ukraińskiego prawa wyznaniowego jest ustawa z 23 kwietnia 1991 r. o wolności sumienia i organizacjach wyznaniowych¹⁴. Dla związków wyznaniowych duże znaczenie ma proklamowana w tej ustawie zasada autonomii i niezależności organizacji religijnych (art. 5 i 7).

Na przełomie lat 80. i 90. XX w. Ukraina przeżyła wzmożone ożywienie życia religijnego. Masowo zaczęły powstawać różnorodne organizacje religijne, a ludzie zaczęli otwarcie manifestować własne przekonania. Ilustracją tego zjawiska niech będzie fakt, że w 1985 r.

¹¹ Umowa z 18 maja 1992 r., między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy, w sprawie przejść granicznych (MP z 2003 r. Nr 37, poz. 530).

¹² W wydawnictwach polskojęzycznych próba systematyki zagadnień ukraińskiego prawa wyznaniowego została podjęta w artykule L. Kovalenko, *Podstawowe regulacje wyznaniowe w prawie ukraińskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 5, s. 79-109.

¹³ Tekst za: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s.1664>.

¹⁴ VVR (Vidmosti Verchownoji Rady Ukrainy-dziennik ustaw), nr 25, poz. 283.

na Ukrainie radzieckiej zarejestrowanych było 16 wyznań religijnych, a na początku XXI w. liczba ta znacznie przekraczała setkę¹⁵.

Na dzień dzisiejszy – według różnych statystyk – 50-66% obywateli deklaruje się jako osoby wierzące¹⁶, z czego 96% organizacji wyznaniowych uważa się za chrześcijańskie, 3,33% wyznaje islam, 0,86% tworzy różne kierunki judaizmu, 0,45% to wyznawcy buddyzmu oraz innych wschodnich nurtów religijnych, 0,34% to sympatycy wierzeń neopogańskich i 0,87% osoby należące do innych wyznań¹⁷. Statystykę tę uzupełniają dane zamieszczone na oficjalnej stronie CIA, na które powołuje się Wikipedia. Według tych źródeł – dane na 2006 r. – spośród ogólnej liczby wierzących 50,4% należy do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego, 26,1% do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego, 8% do Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej, 7,2% do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego, 2,2% do Kościoła Rzymskokatolickiego. To samo źródło podaje, że ogólna liczba protestantów sięga 2,2%, wyznawców judaizmu 0,6% oraz innych wyznań 3,2%¹⁸.

Najliczniejszą grupę stanowią prawosławni chrześcijanie. Na dzień dzisiejszy na Ukrainie głównie trzy wspólnoty zrzeszają wiernych. Są to m.in.: Ukraiński Kościół Prawosławny podporządkowany kanonicznie Moskiewskiemu Patriarchatowi, Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny i Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego. Dwa ostatnie Kościoły nie są uznawane przez inne lokalne kościoły prawosławne i traktowane są jako niekanoniczne.

---

¹⁵ O. Turij, *Życie religijne*, s. 47. Autor zauważa, że do organizacji religijnych oficjalna statystyka Komitetu Państwowego do spraw Narodowości i Religii zalicza zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem nie tylko lokalne wspólnoty religijne, lecz także ośrodki oraz administracyjne jednostki organizacyjne (metropolie, eparchie itp.), klasztory, ośrodki misyjne, bractwa, jak również uczelnie o charakterze religijnym.

¹⁶ Wikipedia – 50% (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ukraina>). L. Kovalenko, *Podstawowe regulacje wyznaniowe*, podaje 58%. Autorka powołuje się na: V. Vaskovsij, *Rozvytok rehijnoji merezhi v Ukrajin: rik 2000*, „Natsionalna bezpieka i oborona: @001/3, s. 52; O. Turij, *Życie religijne*, s. 48, pisze o 66%.

¹⁷ O. Turij, *Życie religijne*, s. 52.

¹⁸ http://pl.wikipedia.org/wiki/Ukraina#cite_note-7; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html#People>.

Stosunkowo niewielką grupę chrześcijan stanowią katolicy obrządku wschodniego i łacińskiego oraz protestanci, a wśród nich wspólnoty zielonoświątkowców, baptystów, adwentystów oraz świadków Jehowy.

Judaizm z kolei reprezentowany jest przez kilka organizacji i kierunków, wśród których najważniejsze to Sojusz Chasydów Chabad Lubawicz Judejskich Wspólnot i Organizacji Wyznaniowych Ukrainy oraz Sojusz Judejskich Organizacji Wyznaniowych Ukrainy. Istnieją także nieliczne nurty o charakterze reformatorskim. Wśród nich występują m.in. wspólnoty judaizmu postępowego, judaizmu mesjańskiego, judeochrześcijan i inne.

Muzułmanie podzieleni są pomiędzy trzy niezależne ośrodki: Duchowny Zarząd Muzułmanów Krymu w Symferopolu, Duchowny Zarząd Muzułmanów Ukrainy w Kijowie oraz Duchowne Centrum Muzułmanów Ukrainy w Doniecku¹⁹.

Coraz mocniejszą pozycję na Ukrainie zaczynają odgrywać nowe ruchy religijne, których liczba w latach 1992-2007 wzrosła prawie 60-krotnie z 27 do 1583. Duża liczba tych wspólnot jest wynikiem mało skomplikowanej procedury rejestracyjnej oraz wymaganej małej liczby osób do rejestracji. Nowe ruchy religijne działają w formie organizacji religijnych, a status osoby prawnej nabywają w momencie rejestracji przez 10 pełnoletnich obywateli²⁰. Łatwość rejestracji powoduje liczne nadużycia, dlatego też coraz częściej wysuwane są postulaty, aby nieco zaostrzyć obowiązujące procedury.

Sytuacja kościołów i związków wyznaniowych w Polsce regulowana jest w głównej mierze przez Konstytucję RP z 1997 r., ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, ustawy szczegółowe regulujące sytuację poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych, a w przypadku Kościoła Katolickiego również Konkordat podpisany ze Stolicą Apostolską.

Od wieków dominującą pozycję ma w Polsce Kościół Rzymskokatolicki. Swój status zawdzięcza głównie dużej liczbie wyznawców

---

¹⁹ O. Turij, *Życie religijne*, s. 52-60; szerzej: *Релігії та віросповідання* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=2979431&cat_id=31295).

²⁰ Tamże; L. Kovalenko, *Podstawowe regulacje wyznaniowe*, s. 92-98.

rozlokowanych na obszarze całego kraju. W Polsce o tym, czy dany człowiek należy do Kościoła Katolickiego decyduje chrzest²¹. Poniżej zaprezentowane zostaną dane zawarte w Małym Roczniku Statystycznym za 2008 r. Należy jednak zdawać sobie sprawę, że są one oparte na zgłoszeniach samych kościołów i związków wyznaniowych, dlatego też mogą odbiegać od stanu rzeczywistego²².

Kościół Katolicki w Polsce funkcjonuje w czterech obrządkach. Obrządek rzymskokatolicki liczy 33 862 826 wiernych, grekokatolicki – odpowiednio 53 000, ormiański 5000 i neounicki 190, w sumie daje to 33 921 016, co przy ogólnej liczbie ludności 38 125 000 daje 89%. Kościoły starokatolickie, do których zakwalifikowano Starokatolicki Mariawitów, Polskokatolicki, Katolicki Mariawitów i Starokatolicki mają łącznie 80 775 wyznawców. Kościoły prawosławne (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Wschodni Kościół Staroobrzędowy) liczą odpowiednio 506 800 i 457, w sumie 507 257. Kościoły protestanckie (Ewangelicko-Augsburski, Zielonoświątkowy, Adwentystów Dnia Siódmego, Wspólnota Kościołów Chrystusowych RP, Chrześcijański Kościół Głosicielei Dobrej Nowiny, Chrześcijan Baptystów, Ewangelicko-Methodystyczny, Ewangelicko-Reformowany, Kościół Boży w Chrystusie, Wolnych Chrześcijan, Chrystusowy, Ewangelicznych Chrześcijan, Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego, Świecki Ruch Misyjny „Epifania”) mają łącznie 151 894 wyznawców; świadkowie Jehowy 126 827²³.

Duża liczba zarejestrowanych kościołów i związków wyznaniowych stwarza szerokie pole potencjalnej współpracy po obu stronach granicy. W powiecie tomaszowskim dominują katolicy obrządku łacińskiego, ale są również grekokatolicy, prawosławni, zielonoświątkowcy i świadkowie Jehowy.

---

²¹ Odmienne niż np. w Niemczech, gdzie decyduje fakt opłacenia podatków na rzecz danego związku wyznaniowego.

²² Szerzej o strukturze wyznaniowej w Polsce w: M. Rynkowski, *Państwo i Kościół w Polsce*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, pod red. G. Robbersa, Wrocław 2007, s. 289-303.

²³ Mały Rocznik Statystyczny Polski 2008 (<http://www.stat.gov.pl>).

3. UMOWY POLSKO-UKRAIŃSKIE²⁴

Historia stosunków polsko-ukraińskich nie była łatwa. Po obu stronach granicy żyją jeszcze ludzie, którzy pamiętają bratobójcze walki Polaków i Ukraińców, ale powoli w świadomości obu narodów zanikają wzajemne animozje i ludzie zaczynają podchodzić do siebie z większym zaufaniem.

Ukraina doskonale zdaje sobie sprawę, że Polska może jej pomóc w kwestii potencjalnego członkostwa w Unii Europejskiej czy NATO. Polsce również zależy, by w Ukrainie mieć sprzymierzeńca i mocnego sąsiada. Dlatego też nie dziwi fakt, że między obydwooma państwami rozwija się ożywiona współpraca.

Na dzień dzisiejszy funkcjonuje dziewięć przejść granicznych w: Dorohusku, Hrebennem, Hrubieszowie, Przemyślu, Werchracie, Krościenku, Zosinie i Korczowej. Planowane jest także otwarcie nowych. Na przejściach tych panuje wzmożony ruch, co również powoduje wiele problemów.

Po proklamowaniu niepodległości Ukrainy w 1991 r. nastąpiła nowa jakość w stosunkach między obydwooma narodami. Oficjalnie i w sposób formalny można było prowadzić wzajemną politykę.

Poniżej przyjrzymy się tym rozwiązaniom prawnym, które wywierają wpływ na wzajemne stosunki konfesyjne. Będą to umowy między obydwooma państwami, zawierane zarówno na szczeblu państwowym, jak i regionalnym.

2.1. UMOWY MIĘDZYPANSTWOWE

Zapowiedź wzajemnej współpracy na wielu płaszczyznach, w tym również wyznaniowej, znalazła się w traktacie o dobrym sąsiedztwie podpisanym 18 maja 1992 r. (ToDS). W art. 10 obie strony zadeklarowały, że będą sprzyjać ustanowieniu i rozwojowi wzajemnych kontaktów i współpracy. Szczególna uwaga miała zostać poświęcona

---

²⁴ W niniejszym opracowaniu termin „umowa” i „porozumienie” traktowane są tożsamo.

współpracy w obszarach przygranicznych. W tym celu powołano Międzyrządową Komisję do spraw współpracy Transgranicznej²⁵.

W obu krajach istnieją dość liczne skupiska mniejszości narodowych. Zgodnie z art. 11(ToDS) obie strony zobowiązały się do zapewnienia ochrony członkom mniejszości polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Rzeczypospolitej Polskiej. Gwarantuje się w tym celu możliwość zachowania wyrażania i rozwijania swojej tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej bez jakiegokolwiek dyskryminacji²⁶. W tym celu strony zobowiązały się do podjęcia działań, mających na celu zapewnienie w szczególności realizacji prawa do:

- nauczania i uczenia się języka ojczystego i w języku ojczystym, swobodnego posługiwania się nim, dostęp, rozpowszechniania i wymiany informacji w tym języku;
- zakładania i utrzymywania własnych instytucji i stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i religijnych;
- wyznawania i praktykowania swej religii;
- używania imion i nazwisk w brzmieniu przyjętym dla języka ojczystego;
- ustanawiania i utrzymywania niezakłóconych kontaktów między sobą w obrębie kraju zamieszkania, jak również przez granice.

Prawa mniejszości zostały również potwierdzone w innej umowie (art. 12), gdzie obie strony zobowiązały się, że będą na swoim terytorium wspierać działalność towarzystw narodowo-kulturalnych²⁷.

Po obu stronach granicy istnieją opuszczone i zaniedbane cmentarze wyznaniowe, na których niszczej bezcenne dobra kultury. Dlatego też pozytywnie należy ocenić fakt, że strony zobowiązały się, że będą zapewniać należyłą ochronę prawną, materialną i inną znajdującym się na ich terytoriach wartościom, zabytkom i obiektom zwią-

²⁵ Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą z 18 maja 1992 r. o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy (Dz.U. z 1993 r., Nr 125, poz. 573).

²⁶ Szerzej na temat dyskryminacji: P. Stanisławski, *Współnotowy zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię lub światopogląd*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 1, s. 43-56.

²⁷ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej z Rządem Ukrainy z 20 maja 1997 r. o współpracy w dziedzinie kultury nauki i oświaty (Dz.U. z 2000 r., Nr 3, poz. 29).

zanim z dziedzictwem kulturalnym drugiej strony (art. 13 ust. 4 ToDS).

Do powyższej normy nawiązuje również swą treścią art. 18, w którym zapewnia się, że strony zachowają i obejmą ochroną prawną, jak również będą utrzymywać zgodnie z normami prawa międzynarodowego, w tym humanitarnego, oraz zwyczajami narodowymi i religijnymi wojskowe i cywilne groby, cmentarze i miejsca pochówku znajdujące się obecnie lub w przyszłości odkryte na ich terytoriach.

Obywatele Ukrainy mają również możliwość otrzymywania wiz bez zbędnej zwłoki w celu wzięcia udziału w pogrzebie członka najbliższej rodziny²⁸.

2.2. UMOWY REGIONALNE

Obok umów zawieranych na szczeblu centralnym stosunki polsko-ukraińskie regulują także umowy zawierane pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, w których również można doszukać się odniesień do kwestii wyznaniowych. Warto więc przyjrzeć się tym porozumieniom, skupiając szczególną uwagę na rozwiązaniach przyjętych przez powiat tomaszowski i gminy wchodzące w jego skład. Należy również wspomnieć o umowach zawartych przez Urząd Wojewódzki w Lublinie i Rzeszowie, z tego względu, że granice wschodnie obu województw są jednocześnie granicami Polski z Ukrainą.

Zarówno województwo lubelskie, jak i podkarpackie w swoich priorytetach współpracy zagranicznej przewidziały współpracę z Ukrainą. Województwo lubelskie jako potencjalnych partnerów wprost wskazuje obwód lwowski i wołyński²⁹. Dotychczas województwo lubelskie zawarło następujące umowy z partnerami ukraińskimi:

– umowa z obwodem wołyńskim z 1 października 2002 r. o współpracy gospodarczej, handlowej, naukowo-technicznej i kulturalnej;

²⁸ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach ruchu osobowego (MP z 2003 r., Nr 56, poz. 878).

²⁹ Uchwała Sejmiku Województwa Lubelskiego z 25 kwietnia 2005 r., nr XXXIII.

- umowa z obwodem łużańskim z 11 września 2003 r. o współpracy gospodarczej, handlowej, naukowo-technicznej i kulturalnej;
- umowa z obwodem lwowskim z 16 czerwca 2004 r. o współpracy gospodarczej, handlowej, naukowo-technicznej i kulturalnej³⁰.

W ramach prezentowanych umów strony zobowiązały się do prowadzenia polityki współpracy i wspierania przedsiębiorstw, rozwoju stosunków gospodarczych, współpracy szkół i uczelni wyższych, współpracy w dziedzinie sportu, turystyki i ochrony zdrowia, a także rozwiązywania problemów ochrony środowiska. Zagadnienia konfesyjne nie zostały w nich wprost poruszone, niemniej jednak strony przewidziały szeroko rozumianą współpracę kulturalną, która może przybierać różne formy. W jej zakres może wchodzić chociażby ochrona zabytków związanych z kultem religijnym.

Województwo lubelskie jest od 1995 r. członkiem związku Transgranicznego Euroregion Bug, które skupia województwo lubelskie, obwód brzeski na Białorusi, obwód wołyński oraz dwa rejony z obwodu lwowskiego. Jednym z celów związku jest rozwijanie kontaktów między mieszkańcami obszarów przygranicznych oraz współpracy instytucjonalnej, a także podmiotów gospodarczych³¹.

Województwo podkarpackie aktualnie ma podpisane cztery porozumienia z ukraińskimi partnerami, a ich materia zbieżna jest z tematyką umów, które zawarło województwo lubelskie. Są to następujące porozumienia:

- porozumienie o współpracy z obwodem lwowskim z 30 marca 2000 r.;
- porozumienie o współpracy z obwodem wołyńskim z 25 maja 2000 r.;
- porozumienie o współpracy z obwodem iwano-frankowskim z 20 czerwca 2002 r.;
- porozumienie o współpracy z obwodem odeskim z 14 kwietnia 2005 r.³²

---

³⁰ Oficjalna strona województwa lubelskiego: <http://www.lubelskie.pl/um/wspolpraca.php>.

³¹ Związek Transgraniczny Euroregion Bug, Stowarzyszenie Samorządów Euroregionu www.euroregionbug.pl.

³² Oficjalna strona województwa podkarpackiego: www.podkarpackie.pl.

Województwo podkarpackie reprezentuje Polskę w Związku Międzyregionalnym „Euroregion Karpacki”. W jego skład prócz Polski wchodzi przedstawiciele Ukrainy, Słowacji, Węgier i Rumunii. Główną przesłanką utworzenia w 1993 r. Euroregionu Karpaty było inicjowanie i koordynowanie działań w zakresie promocji gospodarczej, naukowej, kulturalnej, oświatowej, turystycznej i ekologicznej³³.

Województwa lubelskie i podkarpackie oraz obwody lwowski i wołyński mają opracowaną Wspólną Strategię Współpracy Transgranicznej na lata 2005-2015, a niektóre z jej elementów mogą mieć istotne znaczenie dla wzajemnych kontaktów podmiotów wyznaniowych po obu stronach granicy.

Wytyczono priorytety w zakresie rozwoju wzajemnego dziedzictwa, rozumianego jako ochrona wielokulturowego pogranicza polsko-ukraińskiego, kultywowanie historycznego dziedzictwa kulturalnego, materialnego i społecznego oraz tworzenie wspólnego wizerunku pogranicza³⁴. Konkretyzacja wzajemnych działań w celu ochrony jego ma koncentrować się wokół takich zagadnień, jak:

- sprzyjanie zachowaniu tradycji regionów, ze szczególnym uwzględnieniem ich wielokulturowego charakteru;
- aktywizacja współpracy instytucji kulturalnych, sprzyjanie organizacji transgranicznych imprez kulturalnych;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego sąsiadów i promowanie wzajemnej tolerancji i zrozumienia;
- wsparcie działań na rzecz utworzenia tematycznych szlaków turystycznych w miejscowościach, które mają historyczne i kulturowe znaczenie dla regionów, wykorzystanie potencjału i doświadczeń mniejszości narodowych w działaniach na rzecz ich poznania i popularyzacji;
- ochrona i odnowa materialnego dziedzictwa kultury³⁵.

³³ Euroregion Karpacki, http://www.franko.lviv.ua/rasd/mirror_pl/index.htm.

³⁴ *Wspólna Polsko-Ukraińska Strategia Współpracy Transgranicznej. Lubelskie, podkarpackie, wołyńskie, lwowskie, 2005-2015*, Lublin 2005, s. 42.

³⁵ Tamże, s. 43.

Przedstawione priorytety znajdują już praktyczne zastosowanie na pograniczu polsko-ukraińskim, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

Powiat tomaszowski z racji bliskiego sąsiedztwa z Ukrainą (Tomaszów Lubelski leży w odległości 22 km od granicy) prowadzi również ożywioną współpracę z najbliższymi sąsiadami. Jej owocem są porozumienia podpisywane zarówno przez samo miasto powiatowe, jak również przez urzędy gmin, które wchodzą w skład powiatu.

Jednostki samorządu terytorialnego mają delegację ustawową do podpisywania tego typu umów. Zgodnie z art. 12 ust. 9a ustawy o samorządzie powiatowym do wyłącznej właściwości rady powiatu należy podejmowanie uchwał w sprawach współpracy ze społecznościami lokalnymi innych państw oraz przystępowanie do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych³⁶.

Analogiczną treść zawiera także art. 18 ust. 2 p. 12a ustawy o samorządzie gminnym³⁷.

Na chwilę obecną powiat tomaszowski ma podpisane dwa porozumienia z ukraińskimi partnerami. Pierwsza umowa została podpisana 1 czerwca 2000 r. z rejonem żółkiewskim, druga zaś 15 października 2004 r. z rejonem sokalskim. Podobnie jak w umowach, które podpisane są na szczeblu wojewódzkim, nie ma tutaj wprost odniesień do współpracy wyznaniowej, chociaż przewidziano współdziałanie w obszarze działalności kulturalnej³⁸.

Wśród gmin, które wchodzą w skład powiatu tomaszowskiego, aktualnie tylko dwie mają sformalizowaną współpracę (gmina Bełżec i Łaszczów), natomiast dwie mają podpisane deklaracje współpracy (gmina Rachanie i gmina Krynice).

Gmina Bełżec utrzymuje szerokie kontakty z ukraińskim miastem Bełz, z którym ma podpisane cztery umowy³⁹. Pierwsza umowa została zawarta 18 maja 2007 r. Zgodnie z art. 1 przedmiotem jej jest

³⁶ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 1998 r., Nr 91, poz. 578 z późn. zm.).

³⁷ Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

³⁸ Oficjalna strona powiatu tomaszowskiego, <http://www.powiat-tomaszowski.com.pl>.

obustronnie korzystna współpraca regionalna w zakresie rozwoju gospodarczego, nauki, kultury, oświaty, ochrony zdrowia, turystyki oraz innych kierunków w zakresie kompetencji stron. Do współpracy wyznaniowej odnosić się mogą zapisy tej umowy, dotyczące m.in. wspierania działalności organizacji pozarządowych (art. 3 ust. 1 lit. b) organizowania wspólnych przedsięwzięć kulturalnych i oświatowych (art. 3 ust. 1 lit. f), opracowanie i wprowadzanie wspólnych projektów rozwoju regionu dla otrzymania środków finansowych z grantów (art. 3 ust. 1 lit. h) oraz wymiana doświadczeń w zakresie ochrony zabytków (art. 3 ust. 1 lit. i)⁴⁰.

Kolejne trzy umowy zostały podpisane 28 listopada 2008 r. Są to:

– umowa zawarta pomiędzy lwowskim Obwodowym Centrum Pracy dla Młodzieży a gminą Bełzec w ramach współpracy międzynarodowej;

– umowa zawarta pomiędzy Obwodowym Stowarzyszeniem Hosteli Młodzieżowych a Gminą Bełzec w ramach współpracy międzynarodowej;

– umowa zawarta pomiędzy Państwowym Rezerwatem Historyczno-Kulturowym w mieście Bełz a gminą Bełzec w ramach współpracy międzynarodowej.

Tekst tych porozumień jest identyczny, a interesujące nas kwestie można odnaleźć w § 3, gdzie podnosi się zagadnienia: organizacji wspólnych przedsięwzięć kulturalnych (§ 3 lit. c), organizacji i wdrażania wspólnych projektów rozwoju regionu w celu uzyskania środków z grantów międzynarodowych (§ 3 lit. d), wymiany doświadczeń w sferze ochrony zabytków historii i architektury.

Gmina Łaszczów stosunkowa niedawno, bo 30 października 2008 r., podpisała umowę z Żółkwią⁴¹. Celem jej jest przyczynianie się do utrzymania kontaktów w zakresie poprawy warunków życia, poprawy przemysłu rolno-spożywczego, turystyki oraz rozwoju spo-

---

³⁹ Tekst umów niepublikowany, dostępny dzięki uprzejmości Urzędu Gminy Bełzec, w posiadaniu autora.

⁴⁰ Umowa została zatwierdzona uchwałą nr VII/45/07 Rady Gminy Bełzec z dnia 18 maja 2007 r.

⁴¹ Tekst umowy niepublikowany, dostępny dzięki uprzejmości Urzędu Gminy Łaszczów, w posiadaniu autora.

łeczno-gospodarczego obszarów pogranicza. Jako jedyna z analizowanych umów regionalnych odnosi się w swej treści wprost do współpracy wyznaniowej. Stwierdza się tam, że wspólne projekty współpracy skupione winny być m.in. na stworzeniu szlaków i tras turystycznych przedstawiających dziedzictwo historyczno-religijne i kulturalne.

Analizując przedstawiane dokumenty, można dojść do wniosku, że zarówno Polska, jak i Ukraina widzą potrzebę wzajemnej współpracy w wielu obszarach działalności. W umowach dominują głównie kwestie gospodarcze, niemniej jednak dostrzega się również inny wymiar wspólnych kontaktów.

3. FORMY WSPÓLPRACY

Dotychczas charakteryzowano rozwiązania przyjęte we wzajemnych umowach, ale współpraca na pograniczu polsko-ukraińskim przybiera również praktyczne formy. Nie będą tu przedstawione wszystkie działania inicjowane przez obie strony, lecz jedynie te, które związane są ze sferą stosunków wyznaniowych.

Najszerszy zakres wzajemna współpraca przybiera w miejscowości Korczmin, gdzie cyklicznie pod koniec sierpnia od 2004 r. odbywają się Transgraniczne Polsko-Ukraińskie Dni Dobrosąsiedztwa⁴². Inicjatorem tych spotkań jest parafia greckokatolicka w Lublinie ze swoim pasterzem dr. Stefanem Batruchem. To z inicjatywy tego duchownego co roku spotykają się mieszkańcy pogranicza, jak również powstało Centrum Dialogu Kultur związane z działalnością powoła-

---

⁴² Korczmin to wieś położona we wschodniej Polsce, w powiecie tomaszowskim, tuż przy granicy z Ukrainą. We wsi znajduje się najstarsza drewniana świątynia na Lubelszczyźnie. Pierwsza informacja o istnieniu zabytku w Korczminie pochodzi z 1531 r. Z Korczmina pochodzi słynna ikona Matki Boskiej Korczmińskiej, która obecnie znajduje się w Lublinie w świątyni przeniesionej z miejscowości Targoszyn. W 1951 r., w ramach „regulacji granicy” z ZSSR, która oddawała nam kawałek Bieszczadów, a zabierała miasteczka Bełz, Uhnów i Krystynopol, nowa linia drutów kolczastych podzieliła miejscowość Korczmin na dwie części radziecką i polską. Od 1951 r. cerkiew była opuszczona aż do 2002 r., kiedy to na nowo stała się własnością wspólnoty greckokatolickiej w Lublinie. Informacje dzięki uprzejmości ks. dra S. Batrucha.

nej Fundacji Kultury Duchowej Pogranicza. Działania parafii i fundacji przybierają różne formy, m.in. takie jak: dialog transgraniczny, dialog modlitewny, dialog kultu, dialog tradycji i religii oraz dialog poznawczo-analityczny⁴³.

Program Dni Transgranicznych obejmuje spotkanie na granicy wraz z jej otwarciem w miejscu, gdzie nie ma czynnego przejścia granicznego. Ponadto mają miejsca występy zespołów artystycznych, happeningi, targi sztuki regionalnej, panele dyskusyjne, spotkania władz samorządowych oraz modlitwa celebrowana przez hierarchów z Polski i Ukrainy. Co roku jest inny motyw przewodni i inny program spotkań. Tematyka ich przedstawiała się następująco w kolejnych latach⁴⁴:

- 2004 r. – Transgraniczny dialog kultury polskiej i ukraińskiej;
- 2005 r. – Od żelaznej kurtyny do otwartości;
- 2006 r. – Granica, która łączy;
- 2007 r. – Europejski most;
- 2008 r. – Spotkanie na granicy.

W czasie spotkań odbywają się również obozy połączone z warsztatami dla studentów i pracowników naukowych z Polski, Ukrainy i Niemiec. Zaplecze metodologiczne zapewniają studenci i pracownicy naukowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Podczas spotkania w 2006 r. dokonano szczegółowej i profesjonalnej inwentaryzacji XIX-wiecznego cmentarza w Korczminie oraz innych znajdujących się w miejscowości zabytków. W 2007 r. obóz miał charakter badawczy i połączony był z pracami renowacyjnymi prowadzonymi na starych cmentarzach i w zabytkowych świątyniach.

Podczas spotkań zostało otwarte tymczasowe przejście graniczne w Korczminie, gdzie obywatele Polski i Ukrainy mogą po okazaniu dokumentów pieszo przekraczać granicę. Aby jednak możliwe było zorganizowanie takiego przejścia, konieczne jest spełnienie niezbędnych wymagań. Zgodnie z art. 9 umowy z 18 maja 1992 r. między

---

⁴³ S. Batruch, *Inicjatywy dialogu przez budowanie tożsamości wyznaniowej na pograniczu polsko-ukraińskim*, w: *Tożsamość wyznaniowa i dialog jako czynnik opiotwórczy w ramach kultury narodowej. Doświadczenia Białorusi, Ukrainy i Polski*, Lublin 2008, s. 76-77.

⁴⁴ Materiały dotyczące organizacji spotkań otrzymałem od ks. dra Stefana Batrucha.

Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy w sprawie przejść granicznych Komendant Główny Straży Granicznej Rzeczypospolitej Polskiej i Przewodniczący Państwowego Komitetu do spraw Ochrony Granicy Państwowej Ukrainy po wzajemnym porozumieniu się i uzgodnieniu z właściwymi organami swoich państw mogą w uzasadnionych przypadkach, przy zachowaniu odpowiednich wymogów i kontroli, zezwolić na przekroczenie granicy państwowej w przejściach granicznych, w których nie przewiduje się tego rodzaju przekroczeń granicy państwowej⁴⁵. Tryb ten jest również potwierdzony w art. 4 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 15 marca 2006 r., ustanawiającego wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granicę⁴⁶.

Wymagania stawiane osobom przekraczającym granicę formułuje art. 5 rozporządzenia nr 562/2006, zgodnie z którym cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Wspólnoty musi mieć ważny dokument podróży oraz ważną wizę, jeżeli taka jest wymagana. Zgodnie z umową zawartą między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy z 30 lipca 2003 r. o zasadach ruchu osobowego obywatele Ukrainy mogą przekraczać granicę państwową na podstawie ważnych dokumentów podróży oraz wiz, natomiast obywatele RP na podstawie ważnych dokumentów podróży⁴⁷.

Na podstawie danych udostępnionych przez Nadbużański Oddział Straży Granicznej w Chełmie statystyka obustronnych przekroczeń granicy podczas Transgranicznych Dni Dobrosąsiedztwa w latach 2006-2008 przedstawia się następująco:

Rok	Liczba przekroczeń
2006	W dniu 26.08.2006 r., w godz. 08.00 – 19.00 odprawiono: – na kierunku do Polski – 915 osób (606 ob(li). RP, 287 ob(li). Ukrainy, 10 ob(li). Austrii, 1 ob. Francji, 5 ob(li). Gruzji, 2 ob(li). Hiszpanii, 1 ob. Niemiec, 2 ob(li). USA), 1 ob. Włoch),

⁴⁵ MP z 2003 r., Nr 37, poz. 530.

⁴⁶ Rozporządzenie nr 562/2006, L 105/1.

⁴⁷ MP z 2003 r., Nr 56 poz. 878 z późn. zm.

	– na kierunku z Polski – 902 osoby (612 ob(li). RP, 266 ob(li). Ukrainy, 13 ob(li). Austrii, 1 ob. Francji, 5 ob(li). Gruzji, 2 ob(li). Hiszpanii, 1 ob. Niemiec, 2 ob(li). USA). W dniu 28.08.2006 r. w godz. 09.00 – 15.00 odprawiono: – na kierunku do Polski – 248 osób (163 ob(li). RP i 85 ob(li) Ukrainy), – na kierunku z Polski – 234 osoby (160 ob(li). RP i 74 ob(li) Ukrainy). Łącznie w ww. dniach odprawiono 2 299 osób.
2007	W dniu 27.08.2007 r. w godz. 09.00 – 18.00 odprawiono: – na kierunku do Polski – 76 osób (51 ob(li). RP i 25 ob(li) Ukrainy), – na kierunku z Polski – 81 osób (61 ob(li). RP i 20 ob(li) Ukrainy). W dniu 28.08.2007 r. w godz. 08.00 – 18.00 odprawiono: – na kierunku do Polski – 727 osób (642 ob(li). RP, 84 ob(li) Ukrainy i 1 ob. USA), – na kierunku z Polski – 633 osoby (537 ob(li). RP, 95 ob(li) Ukrainy i 1 ob. USA). Łącznie w ww. dniach odprawiono 1360 osób.
2008	W dniu 28.08.2008 r. w godz. 07.00 – 18.00 odprawiono: – na kierunku z Polski – 522 osoby (480 ob(li). RP i 42 ob(li) Ukrainy), – na kierunku do Polski – 512 osób (460 ob(li). RP i 52 ob(li) Ukrainy). Łącznie odprawiono 1034 osoby.

Źródło: Nadbużański Oddział SG w Chełmie.

Powodzenie, jakimi cieszą się spotkania w Korczminie, świadczy, że ludność przygranicznych terenów czuje potrzebę wzajemnych kontaktów i współpracy. Dobrze się również składa, że lokalni władarze widzą szansę rozwoju we współpracy, która winna przybierać różnorodne formy. Szansą rozwoju może być podpisana 8 marca 2008 r. umowa o małym ruchu granicznym z Ukrainą, która ułatwia przekraczanie granic obywatelom Ukrainy mieszkającym w 30 km pasie przygranicznym.

UWAGI KOŃCOWE

Stosunki wyznaniowe pojawiają się w dokumentach podpisywanych między Polską a Ukrainą na różnych szczeblach, od centralnych poczynając, a na samorządowych kończąc. Nie są one tak rozbudowane jak kwestie kontaktów gospodarczych, niemniej jednak odgrywają znaczącą rolę. Charakteryzowane formy współpracy w głównej mierze koncentrują się wokół ochrony dziedzictwa kulturalnego obydwu narodów. Jednak w obrębie tego pojęcia znajdują się również kwestie związane z religią i jej manifestowaniem.

Polityka powiatu tomaszowskiego, który położony jest na granicy polsko-ukraińskiej, wydaje się wychodzić naprzeciw potrzebom jego mieszkańców. Systematycznie umacnia się wzajemne relacje, podpisując coraz to nowe porozumienia dotyczące szerokiego spektrum zagadnień.

Przykład Transgranicznych Dni Dobrosąsiedztwa w Korczminie pokazuje, że inicjatywa współdziałania nie zawsze musi pochodzić od władz, ale również od obywateli, którzy najlepiej odczytują potrzebę chwili.

RELIGIOUS RELATIONS IN THE POLISH-UKRAINIAN BORDERLAND.
THE EXAMPLE OF TOMASZÓW POWIAT

S u m m a r y

The author discusses the religious relations at the Polish-Ukrainian borderland with particular attention to Tomaszów Lubelski Powiat. By religious relations the author understands the correlations between denominational entities, between denominational entities and other entities as well as the relations involving denominational entities but governed by denominational law.

The author's approach to the issue is multi-faceted and goes beyond plain characteristics of initiatives undertaken by the authorities of Tomaszów Lubelski Powiat. The study does not omit to touch upon the historical context of Polish-Ukrainian cooperation. The author also outlines

the underlying ideas of the agreements concluded between Tomaszów Lubelski Powiat and its gimnas and discusses the relevant solutions adopted at the national and regional level.

The concluding part of the paper focuses on the practical forms of collaboration such as the Cross-border Polish-Ukrainian Good Neighbourhood Days held annually in Korczmin, Tomaszów Lubelski Powiat. During this event, the inhabitants of either side of the border converge to maintain mutual relationships. In order to help this, a provisional border crossing is established to enable thousands of visitors to attend. The symbol of the village of Korczmin, which was halved by reason of historical turbulence, is now seen as a symbol of reconciliation.

Translated by Konrad Szulga